

Využití skladeb s motivy z populární hudby a jazzu v souborech ZUŠ a problematika jejich interpretace.

Mgr. Jaromír Křováček

(Hudební katedra PdF, Univerzita Hradec Králové)

Souhrn

Příspěvek se zabývá výběrem repertoáru skladeb v souborech Základních uměleckých škol ve vztahu k měnícímu se systému výuky a v reakci na změny ve společnosti. Zmiňuje se o problematice jejich interpretace, kterou vysvětluje na vložených ukázkách. Zamýšlí se nad tvorbou skladeb soudobých autorů pro podobné soubory, které v sobě obsahují prvky populární hudby a přitom jsou dostatečně kvalitní a osobité.

Klíčová slova

soubory ZUŠ, výuka, repertoár, populární hudba, současní skladatelé

Abstract

The paper focuses on selection of repertory for ensembles of the Elementary Schools of Art in relation with a changing system of teaching and as a response to the changing society. It elaborates on the interpretation of such repertory and explains its principles on examples. It also deals with the contemporary composers and their output composed for similar ensembles that contains some elements of popular music and maintains a good quality and a distinct character.

Keywords

ensembles of the Elementary Schools of Art, teaching, repertory, popular music, contemporary composers

Vlastní text

V současné době jsme stále více ovlivňováni tím, co se děje kolem nás. Média působí na všechny generace, včetně té nejmladší. Ovlivňují náš vkus, naše jednání. Ne jinak je to s vlivem populární hudby. Skladby mají své specifické rysy. Snadno zapamatovatelnou melodii, výrazný rytmus a jednoduchou harmonii. Mnohé z nich prokázaly postupem doby svou hodnotu a zůstanou zachovány pro další generace. Zákonitě ovlivňují i umělce vážné hudby. Hudební skladatelé píší různé aranže skladeb většinou pro konkrétní soubory či umělce. Ti těchto úprav využívají i částečně k tomu, aby získali větší popularitu. Zároveň ale, a to v případě kvalitních úprav a špičkových výkonů, ovlivňují vnímání široké veřejnosti a snaží se o popularizaci všech žánrů hudby. Díky internetu (pokud nemáme možnost se těchto akcí zúčastnit osobně) pak můžeme shlédnout různá videa z koncertů, seznámit se spoustou zajímavých výkonů, které vznikají na základě syntézy různých hudebních žánrů. Pro mnohé umělce je to svým způsobem odklon od vlastního závažného repertoáru, ale umožňuje jim ukázat svůj smysl pro humor a nadsázku (Gidon Kremer, Hyung-Ki Joo, Aleksey Igudesmann¹, Stjepan Hauser², Ara Malikian³). Mnohé projekty spojují umělce a hudbu všech žánrů a mají i výrazný komerční charakter. Namátkou jmenuji Symphonic Queen, Pink Floyd Classic, Bohemian Rhapsody, Vivaldiano Tour, Pavel Šporcl - Gipsy Way 2011 a další.

¹ <http://www.youtube.com/watch?v=VH9p3LvCPD8>

² <http://www.youtube.com/watch?v=jjOQac1vOEc>

³ <http://www.youtube.com/watch?v=tmoYsHoYpZs>

Rovněž při práci s mladými se nabízí mnoho různých cest k výchově a aktivnímu provozování hudby. Zde je velice důležitá úloha učitele. Učitel, či vedoucí souboru stojí před úkolem, jakou formu výuky zvolit, aby motivoval své žáky ke cvičení, ke hře na nástroj. Měl by zjišťovat vkus současné mladé generace a snažit se jej ovlivňovat a formovat. Je potom na jeho zodpovědnosti, zda bude hledat hodnoty, nebo zda se více přizpůsobí komerčním trendům. Měl by vyhledávat nové publikace, sledovat aktuální dění prostřednictvím internetu. Jako jednu ze zásadních věcí vidím volbu repertoáru a přístup k jeho interpretaci.

V tištěné podobě vzniká mnoho nových knih, zpěvníků a notových materiálů. Především se zpěvníky a notami s úpravami a aranžemi populárních melodií se poslední dobou doslova roztrhl pytel. Týká se to jak materiálů k hudební výchově, individuální výuce hry na nástroj, tak notového materiálu k práci se soubory a orchestry různých typů a úrovní. Zvláště při výuce individuální a souborové je potřeba volit pečlivě, protože skladbu, které se budeme s dětmi nebo studenty věnovat, nenacvičíme hned. Bude to trvat několik týdnů, možná měsíců.

V tomto příspěvku se chci zaměřit především na soubory ZUŠ případně jiná amatérská sdružení a to hlavně na soubory smyčcové, se kterými mám největší zkušenosti. Mnohá hudební vydavatelství nabízejí, a to především od zahraničních autorů, různé úpravy populárních melodií. Jsou psány pro konkrétní soubor (smyčcový, dechový, brass band), nebo jako univerzální zápis, kde jednotlivé hlasy jsou psány tak, že je může hrát keyboard nebo flétna nebo třeba housle. Některá vydavatelství je nazývají série FLEX-BAND⁴, můžeme se s nimi setkat i u našich autorů⁵. Takto postavené

⁴ (<http://www.enoty.eu/>)

⁵ PaeDr. Jiří Holubec, PaeDr. Jan Prchal: *Populární hudba ve škole*, ISBN-80-86233-08-1

publikace reagují na měnící se životní styl a jejich význam je především ve snaze vzbudit chuť k muzicírování i u těch, kteří jsou zatím na začátku, nebo nemají tu vůli se hudbě intenzivněji věnovat. Pro hudebně nadanější a zručnější děti lze tento materiál použít jako rytmická či melodická cvičení, lze jej použít i při nácviku souhry, hry z listu, procvičení intonace či techniky. Hodnotnější úpravy můžeme zařadit do repertoáru, kdy mohou být vděčným přídatkem nebo kontrastním oživením koncertu. Ale nebudeme s nimi pravděpodobně hrát koncert celý. Dá se jich také využít do různých celooborových vystoupení, kde se objeví muzikanti různých oddělení. Pro některé jedince či soubor může tento odklon v repertoáru působit i příznivě na jejich sebevědomí, protože hrají také něco z „popu“ a sklízí obdiv svých vrstevníků.

Dosáhne-li soubor v nástrojové technice vyšší úroveň, nastává otázka volby a výběru dalších skladeb. Nejčastěji se setkávám s přáním: chceme hrát něco pěkného, rytmického, veselého. Mělo by to být něco na rozhraní již zmiňovaných úprav a náročnějších originálních skladeb mistrů. A to, myslím, je úkol pro novou generaci skladatelů, kteří by si měli uvědomit, že pokud napíší něco ve stylu instruktivních skladeb pro účely například souborů ZUŠ, nebude to v žádném případě hodnoceno jako pokles v úrovni jejich tvorby. Naopak pomohou vychovat další generaci posluchačů či interpretů hudby, mnohdy i té vážné. A nemyslím si, že by všichni byli v zaujetí jen té hudby svých představ. Vždyť mnozí z nich, často i z existenčních důvodů, se věnují mimo svůj obor psaní různých úprav a aranží pro osobnosti populární hudby. Určitě jsou schopni psát i skladby, které svým charakterem připomínají hudbu kolem nás a dobu, ve které žijeme a přitom nebudou podbízivé a ani příliš obtížné. Příklady takových skladeb z nedávné minulosti lze najít v tvorbě mnohých význačných autorů. A vliv prvků z moderní hudby je tam velice patrný. Z repertoáru orchestru ZUŠ, který vedu v Hradci Králové již

23 let, doporučuji skladby autorů Luboše Sluky (1928) a Slavomíra Hořinky (1980). Záměrně jmenuji tyto autory jako zástupce dvou generací. Každý vytvořil něco velice osobitého a přitom pod vlivem moderní populární hudby. Některé skladby jsou spíše instruktivního charakteru, ale se zřetelným rukopisem zkušeného skladatele.

Představil bych je podrobněji, protože si myslím, že jsou ukázkou přesně toho, co potřebují soubory, které chtějí pracovat s kvalitním repertoárem. Zaměřím se na specifika interpretace těchto skladeb, protože styl, který napodobují, vyžaduje jiný přístup a může přinést mnohé problémy. Notový zápis, stejně jako například v jazzové hudbě může být pouze přibližný a bude ho potřeba správně pochopit a provést. Minimálně vyučující nebo vedoucí souboru by měl získat představu příslušného hudebního stylu a ten potom předvést a naučit.

Luboš Sluka: Suita na paměť Jaroslava Ježka. Skladba původně psaná pro pět violoncell (1988), Později upravená pro dvoje housle, violu, violoncello a kontrabas (2006).

Suita je komponována ve stylu populární hudby 30. let minulého století. Nejsou to citace nebo úpravy již napsaných skladeb, nýbrž vlastní autorovy melodie, upravené do stylu hudby 30. let. Suita na paměť Jaroslava Ježka obsahuje tyto části: *I. Just beginning, II. Charleston, III. Blues I, IV. Shimmy, V. Blues II, VI. Vivat Ponrepo.*

První část s tempovým označením Fox s výrazným rytmem ve violoncellu a kontrabase v pizzicato v první části. Violoncello přejde ve druhé části v arco s občasným napodobením příznávek, kontrabas zůstává v pizzicato do posledního taktu před návratem na segno. Tam se všechny nástroje sejdou v unisonu. Vrchní smyčce hrají melodii v trojhlas v kvartách. Melodie připomíná harmonii žesťovou skupinu v jazzových orchestrech. Novinkou jsou glissanda na některých notách, označené šikmou

čárkou. V jakém rozsahu je hrát, jak rychle je otázkou citu, který získáme poslechem nahrávek a dlouhým sehráváním.

I. Just beginning

Luboš SLUKA (*1928)

The musical score is written for a string quartet. It begins with a treble clef and a key signature of one flat (B-flat). The time signature is 4/4. The score is divided into two systems. The first system includes staves for Violini I, Violini II, Violo, Violoncelli, and Contrabassi. The Violoncelli and Contrabassi parts include 'pizz.' (pizzicato) markings. Dynamics include *mf* and *p*. The second system continues the piece with similar instrumentation and dynamics.

Ve střední části přechází viola do doprovodu a oboje housle hrají ve dvojhlase, většinou v terciích a sextách melodii ve výrazném swingovém rytmu, vypsáném jako šestnáctiny a osminy s tečkou. Vzhledem k charakteru skladby se myslí spíše houpavý triolový rytmus.

Druhá část, Charleston, se hraje dost rychle. Tempo je úměrné obtížnosti violové vyhrávky ve 3. a 4. taktu. Ta se hraje ne v rovných osminách, ale opět s výrazným jazzovým houpavým rytmem. Ten mnohem lépe vystihuje charakter celé skladby. Glissanda v houslích je potřeba hrát pomaleji, líně asi na 1,5 doby. Doprovod je jednoduše rozdělen na těžkou dobu v base a lehkou příznávku ve violoncellu.

Charleston

Luboš SLUKA (*1928) ³

Charleston

The first system of the musical score for 'Charleston' consists of five staves. From top to bottom, they are: Violini I, Violini II, Violeni, Violoncelli, and Contrabassi. The music is in 4/4 time and begins with a *mf* dynamic. The Violini I and II parts feature a melodic line with a fermata over the final note. The Viola part has a rhythmic accompaniment of eighth notes. The Violoncelli and Contrabassi parts provide a harmonic foundation with chords and single notes.

The second system of the musical score continues the piece. It features five staves for Violini I, Violini II, Violeni, Violoncelli, and Contrabassi. The Violini I and II parts continue their melodic lines. The Viola part maintains its rhythmic accompaniment. The Violoncelli and Contrabassi parts continue their harmonic support. The system concludes with a final chord in the lower strings.

Rytmickou přesnost vyžaduje druhá část, kde hrají housle a viola po osminové pomlce. Druhé housle potom opět, jako viola v první části houpavý rytmus v osminách.

V Blues je houpavý rytmus tentokrát autorem vypsáný. Stejně jej ale nebudeme hrát úplně přesně. Ponoříme-li se do nálady, která zde je, vyjde nám opět rytmus o něco „línější“. Dle vlastního uvážení pak můžeme použít i glissando na některých notách. Kvůli souhře věnujeme pozornost nástupu skupin po osminových respektive šestnáctinových pomlčkách.

Abychom udrželi skladbu pohromadě, je nutno ji vystavět dynamicky a pečlivě zvažovat tempo.

V lehkonožém Shimmy střídá viola hru arco, pizzicato, legato s glissandem. Housle musí zvládnout velice lehké spiccato.

Shimmy

Shimmy

Luboš SLUKA (*1928)

Violini I
poco f

Violini II
poco f pizz.

Viole
poco f pizz. arco

Violoncelli
poco f pizz.

Contrabassi
poco f

Kontrastní střední část je roztomilá hra s rytmy. Zvláště doplňování mezi violoncellem a houslemi s violou působí velice kontrastně po houslovém sólu, které je opět v houpavém rytmu.

mf

pizz.

pizz.

pizz.

mf

mf

mf

mf

Druhé Blues této suity nechá konečně zahrát violoncello. Teskná melodie zazní hned na začátku ve znělé poloze nástroje a střídá se postupně se zpěvem houslí. Ty potom přebírají vedoucí úlohu až do konce. Zde nenalezneme nějaké výrazné zvláštnosti. Můžeme opět decentně použít glissando v místech, kde to hudba vyžaduje, například ve čtvrtém taktu sóla violoncella.

Závěrečné Vivat Ponrepo (někdy skladatel užívá název Pepito), je jednoduchý, velice svižný kvapík. Obě osmitaktí se pravidelně střídají, jen v závěru autor vložil jeden takt navíc těsně před konec skladby, snad aby udržel hudebníky v pozornosti.

14

Vivat Ponrepo

Luboš SLUKA (*1928)

$\text{♩} = 132$

Violini I

Violini II

Viole

Violoncelli

Contrabasi

Důležité je zachovat rytmickou pulzaci mezi prvními a druhými houslemi (druhý takt v ukázce).

Při nastudování těchto skladeb je potřeba mít na zřeteli, že správná interpretace vyžaduje zručné hudebníky. I když jednotlivé části nejsou technicky příliš náročné, skrývají jiná úskalí, která je potřeba překonat. Ne všichni mladí (ale ani zkušení profesionálové) mají v sobě zažitý příslušný rytmus. Budeme-li hrát jenom noty, bude to znít nepřesvědčivě. Nejlépe uděláme, když si pustíme nahrávku hudby 30. let a potom její charakter napodobujeme. Hodně také pomáhá, když si melodii nebo rytmus zazpíváme. Vždyť některé melodie by klidně mohly mít text. A jednodušší způsob tvorby rytmu při zpívání dovolí udělat si lepší představu. Přece jen práce s dechem je přirozenější než tvorba rytmu rukama. Již zmiňovaná glissanda jsou dalším výrazným rysem. Ta se používají i v jiných druzích populární hudby. Je to opět otázka vkusu, zkušeností a citu. Můžeme je použít i jinde, než autor určil. Ale musí působit přirozeně. Ostatně v populární hudbě, ale i v lidové, je používání glissand velice rozšířené. A přitom se tato technika se v klasické výuce téměř nepoužívá. Seznámení s ní může nejen obohatit techniku hry, ale má vliv i na intonaci. Žák se naučí lépe pohybovat na hmatníku, lépe doladovat.

Tato hudba je už ale mladou generací vnímána jako dost vzdálená i když díky modernímu rytmu a líbivé melodii přitažlivá. Nám starším připomíná dobu Osvobozeného divadla, éru prvních filmů.

Slavomír Hořínka⁶ je zástupcem generace o mnoho let mladší. Jeho tvorba se už dočkala mnoha ocenění a je hrána prestižními orchestry včetně České filharmonie. Přesto je schopen napsat skladbu, která má hodně blízko k současné mladé generaci. Zmíním se zde o třech drobných skladbách, psaných pro konkrétní smyčcový soubor ZUŠ. Na rozdíl od Luboše Sluky tedy technická obtížnost byla už předem dána úrovní souboru.

První z nich s názvem *Dvě písničky* nabízí dvě tempově i v charakteru odlišné části. V první se prolínají jednoduché melodie v prvních a druhých houslích. Spodní nástroje drží harmonii, která se zvolna proměňuje. Interpretace nevyžaduje žádné zvláštní prvky.

Druhá část navazuje po koruně výrazným rytmem ve viole. Ten je později podpořen pizzicato ve violoncellu a druhých houslích. Po melodii v prvních houslích si pak violoncello zahraje melodii za doprovodu ostatních nástrojů. Na konci se vrátí k doprovodu, ale tentokrát technikou ricochet. Důležitá je zde poznámka, že není důležitý počet not, ale první úder na dobu s patřičnou razancí a případně i zvukem hůlky. I když skladba nepřipomíná žádný konkrétní populární žánr, je psána tak, že se líbí jak hudebníkům, tak posluchačům. Má zajímavé harmonie, na první poslech trochu exotické, výrazný rytmus se zajímavými prvky.

⁶ http://www.horinka.cz/cz/Slavomir_Horinkas_homepage.html

Skladba *Sloní ragtime* je o něco náročnější. Především v tom, že je zde nutné hrát nepravidelný houpavý rytmus, stejně jako u skladby L. Sluky. Je to dokonce autorem přímo předepsáno. A na dirigentovi je potom, zda je schopen soubor dobře secvičit, protože se rytmus přelévá v rychlých sledech

Sloní ragtime

Slavomir Hořinka
(2003)

The musical score for "Sloní ragtime" is presented in two systems. The first system includes staves for Violino 1, Violino 2, Violino 3, and Violoncello. The second system includes staves for Violini 1, 2, and 3, and a Violoncello. The score is in 4/4 time with a key signature of one sharp (F#). It features a complex, syncopated rhythm. Dynamics include *mp*, *f*, *p*, and *mf*. A tempo marking of 112 is shown at the beginning. The score includes various musical notations such as slurs, accents, and dynamic markings.

z jednoho nástroje do druhého. Střídá se zde v jednom hlase jak doprovod, tak melodie. Ta je, stejně jako v případě L. Sluky autorská.

Třetí skladbou je *Šmidliky fidliky* pro smyčcový soubor a klavír. Opět velice rytmická skladba v rytmu moderní hudby. Propracovaná tak, že si

každý nástroj zahraje kousek melodie i doprovodu. Klavír je výrazným nositelem rytmu a sjednotitelem intonace. Právě pro tyto vlastnosti se poslední dobou klavír používá i v aranžích populární hudby. Tam ale slouží i jako náhrada za případné chybějící nástroje. V případě této skladby je to samostatný part se svou důležitou úlohou.

ŠMIDLIKY FIDLIKY

pro dětský smyčcový orchestr s klavírem

Slavomír Hořinka
(*1980)

$\text{♩} = 126$ $\text{♩} = \text{♩} = \text{♩}$

The musical score is arranged in two systems. The first system includes Violini I, Violini II, Viole, Violoncelli, and Piano. The second system includes Vn. I, Vn. II, VI., Vc., and Pno. The score is in 4/4 time with a tempo of 126 beats per minute. The key signature has one flat (B-flat). Dynamics include *p*, *mf*, and *mp*. The piano part features a rhythmic accompaniment in the right hand and a melodic line in the left hand. The string parts are divided into first and second violins, violas, and cellos/double basses. The woodwinds (Vn. I, Vn. II, VI., Vc.) have melodic lines that often mirror the piano's melody.

Při nácviu tohoto typu skladeb je nezastupitelná úloha učitele nebo vedoucího souboru. Znovu bych zdůraznil, že ten musí mít představu jejich konečné podoby. Musí být schopný způsob interpretace vysvětlit, nejlépe zahrát nebo zazpívat. Technika hry na smyčcové nástroje je oproti, například dechovým nástrojům, mnohem složitější a proto i interpretace skladeb s prvky populární a jazzové hudby bude mít mnohá specifika a bude vyžadovat dobrou technickou zručnost.

Závěr

Závěrem snad dodat jen přání, aby se objevilo pro potřeby podobných mládežnických a amatérských souborů více kvalitního instruktivního materiálu v podobném stylu, jako představené skladby. Chtěl bych oslovit současné skladatele, aby tyto skladby, pokud je mají někde ve svých archivech, vydali, případně se pokusili o napsání nových.

Seznam bibliografických odkazů

- HÁLA, V. *Základy aranžování moderní populární hudby*. Praha: Panton, 1986.
- HOLCKNECHT, V.; POŠ, V. a kol. *Člověk potřebuje hudbu*. Praha: Panton, 1969
- HOLUBEC, J.; PRCHAL, J. *Populární hudba ve škole. Zpíváme a hrajeme*. Muzikservis, 1999. ISBN-80-86233-08-1J.
- HOMONAIOVÁ, K. *Komorní instrumentální tvorba Luboše Sluky (se zaměřením na smyčcové nástroje)* Bakalářská práce. Univerzita Hradec Králové, Pedagogická fakulta, Hudební katedra. Hradec Králové: 2011

Kontaktní adresa autora

E-mail; jaromír.krovacek@uhk.cz

Stručné profesní curriculum vitae

(školicí pracoviště, odborné zaměření, orientace dosavadní publikační činnosti, případná účast na konferencích)

Životopis

Vzdělání:

AMU Praha – hlavní obor housle, pedagogická způsobilost, absolutorium 1989

Praxe:

13 let člen Komorní filharmonie Pardubice

5 let člen Filharmonie Hradec Králové

Člen Vaňhalova kvarteta

Člen komorních sdružení – duo housle-violu, housle-klavír, příležitostné koncerty, vernisáže, slavnostní akce

Koncertní mistr „Vienna festival orchestra“ na zájezdu do Číny 2009

Pedagogická praxe:

Konzervatoř v Pardubicích – středoškolský učitel výuky hry na housle

ZUŠ – výuka hry na housle, dirigent s umělecký vedoucí orchestru Primavera – přední umístění na národních i mezinárodních soutěžích (1. místo v mezinárodní soutěži v Belgii v r. 2005, 2007 a 2011, absolutní vítěz soutěže Suma Cum Laude ve Vídni v r. 2008), 4 CD, samostatné koncerty v ČR i v zahraničí (3x v USA, Francie, Švýcarsko, Rakousko, SRN, Polsko, Belgie...),

Od r. 2005 odborným asistentem na hudební katedře PdF UHK. Výuka houslí, improvizace houslových doprovodů, komorní hry, orchestrální hry – nahrávka na CD k Roku české hudby (Dvořák, Lukáš, Martinů, Janáček)

Od r. 2010 v doktorandském studiu na ÚJEP v Ústí nad Labem – Specializace v pedagogice.

Vedoucí Komorního orchestru UHK – koncerty v rámci katedry, samostatné koncerty, účast na festivalech – cena Grand Prix z mezinárodního festivalu v Letohradě v r.2009, CD (Noël tchéque) na zájezd do Francie 2007.

2005 seminář v NSU v Aberdeenu (USA)

2007-2008 kurz dirigování na JAMU v Brně

2009 přednášky v rámci mobility v Lublinu (Polsko)

2009-2011 organizátor Národního festivalu NKST ve spolupráci s ARTAMA Praha, člen organizačního výboru ARTAMA

Vlastní úpravy a aranže z oblasti klasické i populární hudby (dosud nikde nepublikované).

Zkušenosti s pořádáním koncertů pro školy, koncertů s tematikou setkávání žánrů

Koncerty pro školy různých typů:

- pro malé děti a první stupeň: Představování nástrojů, základní hudební prostředky – dynamika, rytmus, melodie, barva, hudební žánry
- představení nástrojů sólových s doprovodem orchestru- trombón, marimba, housle
- Concerto grosso podle Vivaldiho na téma Beatles, A. Vivaldi-Čtvero ročních dob
- setkání žánrů s hercem Janem Budařem a jeho kapelou, s tanečním divadlem a písněmi J. Brela a G. Bécauda
- skladby skupiny Apocalyptica.